

הרב יהודה הלוי עמיחי

ביעור מעשר ב"בית האוצר"

ראשי פרקים

א. עבר ולא ביער

ב. ביעור בטבל

ג. "בית האוצר"

פירות שלא קיימו בהם מצות ביעור בשנה הרביעית מה דינם? כמו כן מה הדין במטבע של מעשר שני שלא ביערו אותה? והאם יש דינים מיוחדים בבית האוצר הדואג לחלול מעות מעשר שני?

א. עבר ולא ביער

המנחת חינוך (מצוה תרז) הסתפק בשני ספקות. האחד, האם מעשר שני ונטע רבעי שלא קיימו בהם מצות ביעור נאסרו באכילה ובהנאה, או רק ביטל בהם מצות עשה של ביעור מעשרות? הספק השני, האם כשעבר הרגל ולא ביער, האם יש עדיין מצות ביעור או שלאחרי זמן החיוב אין חובת ביעור כלל?

המנחת חינוך הביא את דברי הרמב"ן (ויקרא כה, ז) שלא מצאנו שפירות שביעית לאחר זמן הביעור יהיו מהנשרפים או מהנקברים, ומשמע שהפירות לא נאסרים אלא רק ביטל מצות ביעור פירות שביעית, והוסיף עוד שגם לענין בעור מעשרות לא הוזכר שהפרות לאחר ביעור נשרפים או נקברים, א"כ משמע שאינם אסורים.

האדר"ת זצ"ל (אחרית השנים, דבר אליהו אות כו) הביא את דברי הרמב"ן (יבמות עג ע"א ד"ה וחייבין בביעור) שלאחר זמן הביעור הפירות חייבים ביעור מן העולם כביעור חמץ. והקשה הרב שלמה זלמן אויערבך, (מנחת

* מאמר זה פורסם לראשונה: אמונת עתיד, 22 (ניסן - אייר תשנ"ח), עמ' 14-16.

ביעור מעשר ב"בית האוצר"

שלמה סי' סה אות ב, עמ' שלז) שהרי הרמב"ן ביאר את המושג ביעור ככילוי מן העולם, כמו בחמץ בפסח, אולם כשם שבחמץ בפסח אם עבר הפסח ולא ביער, חייב רק מדיני קנס, א"כ שמא גם לאחר שעת ביעור מעשרות יהא אוסר בהנאה.

נראה שעיקר היסוד של האדר"ת, היא הסברא שכיון שבפסח של השנה הרביעית היו הפירות בחיוב ביעור, כיצד לאחר שעת הביעור יהיו מותרים. יסוד זה הופיע גם בתורת הארץ (פ"ג אות נ"ד). הרב ש"ז אויערבך הביא שדעת הגר"א (ירושלמי מעשר שני פ"ה מ"ה), רש"ס (מעשר שני פ"ה מ"ה), שער המלך (מאכלות אסורות פ"י הט"ו) היא כדעת האדר"ת.

החזו"א (דמאי סי' ב ס"ק ז, ד"ה ונראה) סובר כדבר פשוט שאין הפירות נאסרים בהנאה אלא שחלה עליהם מצות ביעור ומבטל מצוה זו כל יום שאינו מבערם, וכתב שכן משמע מדברי תוס' (ר"ה ה ע"ב ד"ה מה מעשר) שלמרות שאחר לתת מעשרותיו, לאחר שנה — ועובר בבל תאחר, בכו"א אין הדבר נאסר, אם כן גם פירות מעשר שני שלא ביער בשנה הרביעית לא נאסרו. והקשה הרב ש"ז אויערבך (מנחת שלמה סי' סה אות ב, עמ' שלז) שיש לחלק בין פירות מעשר שעובר בבל תאחר לאחר שנה, אבל לא נאסרים הפירות, שהרי לא חל עליהם חובת ביעור כלל, אולם בפירות מעשר שני שהמצוה להביאם לירושלים לאכלם ולבערם בפסח של השנה הרביעית, אם עבר החג לא ביער נשארה עליו חובת הבעור, ולכן יתכן שהדבר נאסר בהנאה.

נראה להסביר שהמחלוקת בין האדר"ת והחזו"א היא בשאלת הגדרת מצות הביעור, האם היא חובת האדם לבער מעשרותיו או חובת הפרי להיות מבוער. לפי האדר"ת החיוב הוא על הפרי ולכן פרי שלא בוער ולא קיימו בו מצות ביעור — הוא נאסר, ואין לו היתר. הגדרה כזו אנו מוצאים גם אצל בעל תורת הארץ (פ"ג אות פב) שהולך בשיטת האדר"ת שהחיוב הוא בפירות עצמם. לשיטת החזו"א החיוב הוא על הבעלים ואם הם לא ביערו הרי שביטלו מצוה, וכשם שתרומות ומעשרות זו מצוה להפריש את הפרות, כן גם בביעור מצוה על האדם לבער, אבל אם לא ביער הפרי לא נאסר משום כך (עיין בחזו"א שם ד"ה נראה).

ב. ביעור בטבל

עד כה היו דברינו בענין מעשר שני שלא נאכל, אולם כאשר אנו דנים על טבל הטבול למעשרות עדיין לא הורמו ממנו מעשרותיו, וא"כ שמא לא נאסר אפילו לדעת האדר"ת. בתורת הארץ (פ"ג אות נג) כתב שגם טבל דינו כתרומות ומעשרות מכיון שמתנות העומדות להרמה כמי שהורמו דמי, אבל הרב ש"ז אויערבך (שם) הקל בטבל, מכיון שאמנם ישנה מצוה להפריש את הטבל אבל אי אפשר לאסור דבר שלא הופרש עדיין, שהרי החיוב הוא רק לבער את מה שהפרישו, וכל זמן שלא הפרישו אין לאסור.

ג. "בית האוצר"

הבעיה ב"בית האוצר" היא שיתכן שאחד המנויים שנשארו לו פירות החייבים בביעור ולא ביערם בפסח של השנה הרביעית, והוא יבער אותם לאחר הפסח — נמצא שיש איסור במטבע אחד או בכמה מטבעות שב"בית האוצר".

לדעות שפירות שלא ביערו אותם נאסרים באכילה, הרי הם ככל איסור ואפילו אם יחלל את הפירות הללו — לא יחול החילול; וכך כתב בתורת הארץ (פ"ג אות נד ד"ה ולפי"ז), וכן כתב בשער המלך (מאכלות אסורות פ"י הט"ז, ופט"ו ה"י). נמצא לדעות אלו שאין לחשוש שמא אחד מהמנויים יחלל את המעשר שני שברשותו על מטבעות "בית האוצר".

אולם לשיטות שטבל שלא ביערו אותו — לא נאסר ויש רק חובה לבערו לאחר הפסח, לכאורה יש מקום לחשש הנ"ל וממילא נצטרך לבער את המטבע עצמה?

נראה שיש לדון כאן מדיני ביטול, שהרי הדבר ספק אם יש כאן פירות או מטבע החייבים בביעור, וכבר נפסק ברמב"ם, ובשו"ע (ויו"ד סי' קי סעי' ח) "דבר שאינו בטל מחמת חשיבותו שנתערב באחרים ונפל מהתערובות הזאת אחד לשנים אחרים, ונפל מן השלשה אחד לשנים אחרים הרי אלו האחרים מותרים שהרי האחד של תערובות הראשונה בטל ברוב, ואם נפל אחד מהתערובות הראשונה לאלף כולם אסורים ולא נאמר בטל ברוב אלא להתיר ספק ספיקן שאם יפול מן התערובות השניה למקום אחר אינו אוסר".

ביעור מעשר ב"בית האוצר"

והעיר הרמ"א "אבל ספק איסור שנתערב ונפל מאותה תערובות למקום אחר התערובות השנית שרי". והעירו הט"ז והש"ך (שם) שספק איסור ותערובת שניה מותר לאכול את כל התערובת כאחד; משמע שבמקום שאין אוכלים או משתמשים בכל התערובת כאחת, יהיה מותר אפילו בספק איסור ותערובת ראשונה. לכך יש להוסיף שחובת הביעור הוא רק בתרומות ומעשרות מדרבנן, לכן לכו"ע התערובת מותרת.

אלא שלכאורה יש לדון שמא הדיון לענין מטבע האם היא בטלה או לא שייכת כאשר אנו דנים במספר מטבעות (מעילה כא ע"ב) אולם במטבע אחת שמא אין מושג של ביטול ברוב, וכ"ש לענין מטבע של מעשר שני (עיין מנחת שלמה סי' סז אות ה ד"ה כמו) שאין בו קדושה אלא רק שיעבוד לקניית דבר מאכל לשם אכילתו בירושלים, אין בו מושג של ביטול.

אלא שנראה שאפילו לדעות אלו אין הממונה על בית האוצר צריך לחשוש שמא חלק מהמנויים ביערו את המע"ש לאחר הפסח, ואין הוא צריך לחלל כל יום את כל המטבעות. זאת, כיון שאין כאן ודאות שמי מהמנויים עשה כן, ואין כאן בודאי איסור, לכן כשרוב המטבעות בודאי אין בהם איסור והחשש הנ"ל הינו רחוק אזלינן בתר רובא. וכעין זה מציינו בשו"ת תורה לשמה (סי' שלא), שזו הסיבה שהתירו לקחת מעות מקופות הציבור, למרות שיתכן שיש בתוכם מטבעות כהנים ולויים (ומנחת כהן דינה שרפה), בכו"א כיון שאין זה אלא ספק, התירו לשקול לעבודת הקרבנות מהמטבעות.

סיכום

העולה לנו לדינא שאין לחוש שמא מאן דהוא חילל פירות האסורים, ואם חילל, אזי לרוב הדעות אין חילולו מועיל. ואף לדעות שמועיל החילול בטל המטבע ברוב המטבעות האחרות, ולכן הממונה על בית האוצר אינו צריך לחלל ולבער את כל המטבעות כל יום. כמו כן גם לענין פירות בשוק נראה שאין לחוש שמא מעורבים בהם פירות האסורים בהנאה, ואם מעורבים הרי שהם בטלים.